

הג'וינט | קרן מוריס וויויאן וואהל

הנצחה חברתית בקהילה

מזיכרון אישי להשפעה חברתית

השורה התחתונה

- מאז השבעה באוקטובר התרחבו מעגלי השכול בישראל, ועימם גבר הצורך בדרכי הנצחה שלא רק משמרות זיכרון, אלא גם יוצרות משמעות, עשייה והשפעה.
- הנצחה חברתית בקהילה מאפשרת לבני משפחות שכולות להפוך את הזיכרון האישי למנוע שיקום וצמיחה עבורם ועבור החברה הישראלית.
- המודל מרחיב את דרכי ההנצחה הקיימות ומאפשר חיבור בין ערכיו של המונצח, בחירת בני המשפחה וצורך חברתי ממשי בשטח.

לפי נתוני משרד הביטחון והמוסד לביטוח לאומי, בישראל חיים כיום קרוב ל-60,000 בני משפחה שכולים על רקע ביטחוני וכ-15,000 בני משפחה שכולים כתוצאה מפעולות טרור ואיבה.

מאחורי כל שם עומדים סיפור חיים, חלומות שנקטעו וקהילות שמבקשות להמשיך ולשמר את הזיכרון. בני משפחה לצד קהילות ורשויות מקומיות מחפשים דרכי הנצחה חדשניות שיחברו בין יקיריהם שאבדו לבין עשייה משמעותית ומשפיעה. מהכיסופים נולד הצורך בהנצחה שמבקשת לייצר תנועה: לזכור את העבר, להנכיח בהווה ולהשפיע על העתיד.

מהי הנצחה חברתית בקהילה ?

תהליך שבו בני משפחה שכולים מתרגמים את הערכים ואת הסיפור של המונצח ליוזמה שעונה על צורך חברתי ממשי. זו יכולה להיות פעולה קהילתית מצומצמת, יוזמה מקומית או מיזם חברתי רחב. העיקרון זהה: הזיכרון האישי מקבל ביטוי בעשייה בעלת השפעה על אחרים בחברה.

באמצעות עשייה אקטיבית שמשפיעה על החברה דרך ערכיו של מי שאבד, המשפחות השכולות יכולות לנוע מתוך האובדן ולקבל משמעות חדשה ועמוקה. הכאב והשבר אינם מתבטלים אך הם הופכים, באמצעות העשייה החברתית, לחומר גלם לריפוי, בנייה מחדש, חיבור וצמיחה - כשם שאמנות ה"קינצוגי" היפנית מעניקה זהות חדשה לכלי שנשבר על בסיס המנהג היפני העתיק, בו מתקנים כלי חרס שנשברו ומדביקים את השברים בלכה מעורבבת באבקת זהב או כסף.

קִינְצוּגִי, אמנות יפנית לתיקון כלי חרס

תהליך ההנצחה החברתית היא אפשרות להעצים את בני המשפחה, לחזק את תחושת המסוגלות ולהעניק מטרה ומשמעות חדשה בחיים, לצד הכאב והשכול. בתהליך זה, בני המשפחה יכולים לנוע מפסיביות, קיפאון, חוסר אונים ושקיעה בעבר - לעשייה אקטיבית, יוזמה ומיקוד בעתיד, מרכיבים שהוכחו כמפתח לשיקום לאחר משבר או טראומה (פרופ' יוסי לוי-בלז, 2023).

רבים מבני המשפחה מגיעים עם רצון עז להנציח, לפעול ולעשות טוב. כדי לתרגם את הרצון הזה לעשייה חברתית אפקטיבית ובת קיימא, ולסייע למשפחות להתמיד לאורך התהליך המורכב, נדרשת מעטפת מקצועית של ליווי, תמיכה והכוונה.

מודל קהילות להנצחה חברתית

כשהיוזמות הראשונות להנצחה חברתית החלו לצמוח מהשטח, זיהינו מיד את הפוטנציאל שלהן, אך הבנו גם שרצון טוב לבדו אינו מספיק כדי לייצר אימפקט מתמשך. מתוך התובנה הזו פיתחנו לראשונה מודל מארגן, סדור ויישומי להנצחה חברתית בקהילה. כיום אנחנו בארגון פועלים להעלאת מודעות לגישה זו כהרחבה לדרכי ההנצחה הפיזיות והמוכרות, מתוך תפיסה עמוקה שפעולה חברתית משותפת היא מנוע עוצמתי להתפתחות ולתנועה מתוך הטראומה

במרכז המודל עומד חיבור בין שלושה מרכיבים לעיצוב יוזמת הנצחה חברתית:
המונצח - הערכים, החלומות, אורח החיים והסיפור הייחודי של מי שאבד.
המנציח - הרצונות, היכולות והניסיון של בני המשפחה השכולים.
הצורך החברתי - צורך ממשי בקהילה או בחברה הישראלית שניתן לקדם עבורו מענה בעל ערך.

המפגש בין שלושת המעגלים יוצר הנצחה חברתית משמעותית שנאמנה לזיכרון, מותאמת לבני המשפחה ועונה על צורך חברתי אמיתי.

דוגמא מרגשת ומעוררת השראה היא מיזם "דרך לוטן", אשר הצליח לזקק בצורה יוצאת דופן את החיבור המדויק בין סיפורו וערכיו של המונצח, כוחותיהם של המנציחים והמענה לצורך חברתי וממשי בשטח.

"דרך לוטן" – מרכז לאומי לטיפול באוכלוסיות בסיכון באמצעות מסעות בשטחי הערבה ומדבר יהודה.

המיזם מנציח את סגן לוטן סלוין ז"ל דרך שני צירים שהיו חלק בלתי נפרד מדמותו: החיבור למדבר והרצון לתרום ולעבוד עם נוער.

החשיבות של קהילה בהנצחה

כדי לייצר עוד נקודות אור של צמיחה דוגמת "דרך לוטן", ולאפשר למשפחות וקהילות נוספות הנצחה חברתית, המודל מופעל במסגרת קבוצתית. כוחה של הגישה טמון בחיבור לקבוצת שווים, המאפשרת למשתתפים לפתח יחד מענים מדויקים ולמצוא רשת תמיכה חיונית. שותפות זו מעניקה ליוזמות את העוגן הדרוש כדי לצלוח אתגרים, להחזיק מעמד ולייצר אימפקט מתמשך.

מאז שנת 2024 ארגון הג'וינט ושותפיו הובילו תהליכים עם משפחות שכולות לפיתוח מיזמי הנצחה חברתיים. ההתנסות הראשונה התרחשה במסגרת **תוכנית שקמה** - אקסלרטור למיזמי הנצחה חברתית מחוללי אימפקט, שנוסד בשותפות של הכוורת-המרכז ליזמות וחדשנות חברתית של ישראל, ג'וינט-אשלים, אגף הקרנות במוסד לביטוח לאומי ופדרציית ניו-יורק. עד כה הוקמו כ-40 מיזמי הנצחה, במסגרת שני מחזורים של תוכנית שקמה.

במסגרת תוכנית האצה ייחודית עם קבוצת-שווים, עברו המשפחות תהליך ששילב עיבוד של הסיפור האישי, חיזוק תחושת השייכות, למידה ורכישת כלים מעשיים להקמת מיזמים.

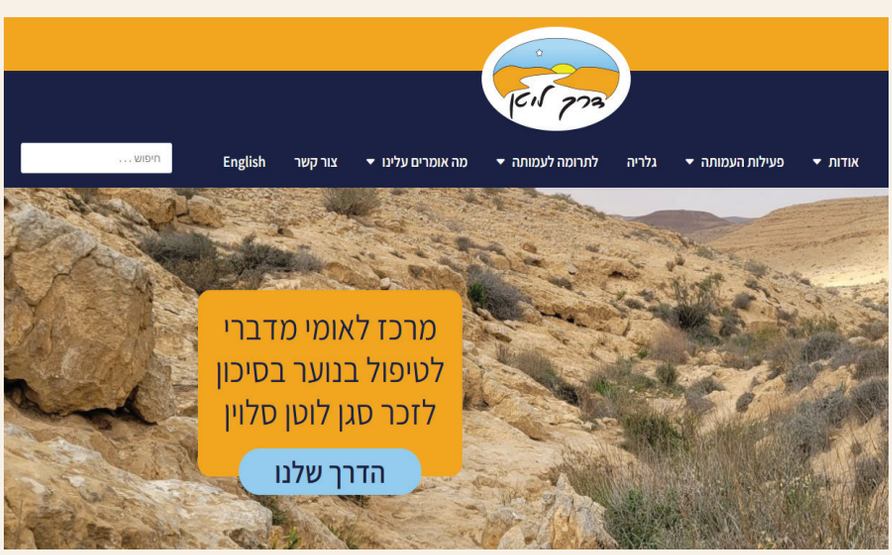
> המשפחות השכולות הללו עברו תהליך שקשה להסביר כצופה מהצד. אלו אנשים שהגיעו מהשבר הכי גדול שיש, עם זיק של רעיון ראשוני לדרך שבאמת תנציח את היקרים להם באופן הכי מדויק - עם הערכים והדמות שהיו ואינם.
>
> מקבוצה של אנשים שעולמם חרב עליהם, הם הפכו ליזמים חברתיים שלא רק פועלים במרחב, אלא סוחפים איתם מעגלים של טוב ומייצרים אימפקט חברתי משמעותי. וזו בדיוק התנועה שאנחנו מדברים עליה.

הילה לפידות,
מנהלת תכנית שקמה – מיזמים חברתיים מנציחים

מיזמים מהשטח

שני המיזמים הנוגעים לתפיסת ההנצחה החברתית, "בדרכי נועם" ו"דרך לוטן" הוצגו לאחרונה במושב הג'וינט בנושא הנצחה חברתית בקהילה במסגרת ועידת "חקוקים בנצח" שנערכה ביוני 2026 ביוזמת אגף משפחות, הנצחה ומורשת במשרד הביטוחון ודנה בדרכי הנצחה במרחב הציבורי והדיגיטלי, שימור הזיכרון האישי והלאומי ועשייה אזרחית.

"דרך לוטן"

> אחרי מה שקרה, החלטנו שאי אפשר שזה פשוט נגמר, וצריך לעשות משהו, וחיברנו את שני הדברים האלה - את החיבור שלו למדבר ואת הרצון שלו לתרום ולעבוד עם נוער... אנחנו רואים בזה מעין תרומת איברים רוחנית."

גיל, אביו של סגן לוטן סלווין ז"ל

בדרכי נועם
המרכז לשירות ציבורי ע"ש נועם אברמוביץ

פעצבים אתוס ישראלי פשותף - פשרתי הציבור של הפחר
בשיתוף עמותת "תשתית"

"בדרכי נועם" שפותח במסגרת תוכנית שקמה

המרכז לשירות ציבורי - מרכז מקצועי לחיזוק האתוס והאפקטיביות בשירות הציבורי.

המיזם הוקם לזכר רב"ט נועם אברמוביץ' ז"ל, שחלמה להיות ראשת ממשלה.

"ברגע אחד החלטתי שאני מתמירה את הכעס לעשייה. אמרתי לעצמי שאם אני לא אפשיל שרוולים, אז מה אני יכולה לבוא בתלונות לאחרים?"

"זה היה קרש הצלה גדול עבורי, מי שרוצה לעסוק בעשייה חברתית - זו פלטפורמה מאוד מחבקת שמהווה עוגן, כי את לא לבד

אדווה,
אימה של רב"ט נועם אברמוביץ' ז"ל

בימים אלו מפתחים ג'וינט-אשלים ואגף משפחות, הנצחה ומורשת במשרד הביטחון את **תפיסת "קהילות משמעות"**, שעל-בסיסה יוקמו בכל רחבי הארץ קהילות להנצחה חברתית.

הקהילות יאפשרו לבני המשפחה לעבור יחד תהליך מתמשך המבוסס על שלושה מרכיבים:

- **מרכיב רגשי (שייכות)** - תחושת חיבור עמוקה בין משתתפים סביב שותפות-גורל.
- **מרכיב קוגניטיבי (נרטיב)** - יצירת שפה וסיפור משותף שמסייעים במציאת נתיב לאחר האובדן.
- **מרכיב יישומי (עשייה)** - השתתפות פעילה בהנצחה חברתית, בהתפתחות אישית בנתיבי חיים (ליווי תעסוקתי) או בעזרה עצמית.

השתתפות פעילה ומתמשכת בקהילות, במפגשים פיזיים ודיגיטליים ובעשייה חברתית, תאפשר לבני המשפחה לחזק את תחושת השייכות והמשמעות ולנוע מתוך האובדן אל פעולה.

רשויות, משרדי ממשלה וארגוני חברה אזרחית שיצטרפו למהלך יקבלו מודלים וכלים להקמת קהילות משמעות ולהובלת תהליכים מקצועיים ובני-קיימא שעונים על צרכים אמיתיים בקהילה.

תפיסת ההנצחה החברתית

מציעה מענה לצורך אישי, קהילתי ולאומי. עבור בני המשפחה השכולים היא מתרגמת את הזיכרון לעשייה שמחוברת לערכים ולסיפור החיים של מי שאבד. עבור הקהילה היא מפתחת יוזמות ומענים חדשים שנולדים מתוך צורך אמיתי. עבור החברה הישראלית היא מחזקת חוסן, ערבות הדדית ויכולת משותפת לצמוח מתוך משבר.

בעידן שבו מעגלי השכול רחבים כל כך, הנצחה חברתית מציעה דרך חדשנית ומשמעותית להמשיך הלאה: לא כדי להשאיר את הכאב מאחור, אלא כדי להדליק מתוכו אור של עשייה, תכלית ותקווה לעתיד.

מעוניינים לתמוך בתהליך, לקחת בו חלק או ללמוד ממנו?
מודל הנצחה חברתית בקהילה זמין עבור רשויות מקומיות, משרדי ממשלה וארגוני חברה אזרחית המבקשים לקדם הנצחה עם משפחות בתהליך משותף עם ארגון הג'וינט.

להצטרפות:
RotemBo@jdc.org

מאקרו חברה
מבית קמפוס ג'וינט-וואהל